

## נספח 23:

### ממכתבי האדר"ת לראי"ה קוק בעניין השמיטה - קיץ תרס"ב

#### א. מכתב מב' בתמוז תרס"ב<sup>1</sup>

ב"ה יום ב' ב' לחדש תמוז [תרס"ב]

לידיד לבי ואהו"נ [ואהוב נפשי] ח' [תני] הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק נ"י הגאבד"ק בוסק ורעיתו וכו"ב - ונכדתי בתו (הבכירה) יגדלוס ברב עונג ונחת לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

מכתבו הגיעני כבר ביום ה' העבר. לשמחת לבבי אין קץ. ב"ה על כל אשר אתם. והנה כבר כתבתי בשבוע העבר לכת"ר נ"י, והודעתיו מאשר אתנו ב"ה. ועתה הנני להשיבו על שאלותיו עתה כפי דברי מכתבו.

[...] בדבר התרומ"ע [התרומות ומעשרות] ציויתי ב"ה להדפיס מודעות לשלחם לכל המושבות שיהיו זהירים להפריש כדת ושלא ימכרו בלא ההפרשה גם לא"י [לאינם יהודים] (שהם מוכרים בעיירות לישראל) ושלא יביאו למכור בלא תעודת ההכשר אם מהמורה במקומו או מהשו"ב, ובפעה"ק נדפסו מודעות שלא לקנות שום דבר הצריך תרומ"ע בלא הכשר הנזכר, והלהבתי אברכים שישגיהו ע"ז, וילכו להם להסיטונים שהם מוכרים לעשירות בעלי חנויות קטנות וגם שעל השוק בגלוי, והזהירום להביא אלי ההכשר ויקבלו הסיטוניים טאלאנען חתומים כי קנו מפלוני שיש לו הכשר מהשו"ב, ואז כולם ימכרו בהיתר והכשר. על המודעות חתמנו שלושתינו, הגרי"ש אלישר הספרדי והגרש"ס, ואני. יהא רעוא שיהיו דברי נשמעים לתו"ע [לתורה ועבודת] השי"ת.

[...] בדבר האתרוגים, מגלה אני לכת"ר כי אין אמון כלל בהכשרים מהרכבה, גם בכל אה"ק, ושקר יעידו אותם החתומים על ההכשר, וביותר כי המה גם הסוחרים, ובקושי ימצאו אתרוגים אחדים שאינם מורכבים. את זה גילו לי הסוחרים הנאמנים, והדברים עתיקים. ועוד זה כמה שנים ראיתי במיר תעודת א' שחותרם עצמו שהוא (או הי') רב ב---, ועל פיו וע"פ התעודה הזאת נמכרו בחזקת כשרים גם מההרכבה, ואני לא האמנתי לתעודה הזאת, ולקחתי אתרוג קארסיקער, ובבואי לפה ראיתי מי הוא העוף, הוא הסוחר עצמו, הדין והעד וכו' וכו' ואיד"ש אחקור ואדרוש ע"ז בעד כת"ר ביחוד, ועוד חזון למועד איד"ש.

[...] בריאותי הוטב ב"ה, אבל הטרדות יכאיבוני וילאוני ל"ע [לא עלינו] כפי הטרדות הנזכרות וביותר מענין השביעית אשר כל יחיד שואל אותי מה לעשות ואין לי להשיב וכמעט הייתי מן המקילים כשו"ת שמן המור למכור על שתי שנים ועבודות

1. חלקו הראשון של המכתב פורסם אצל שפירא, אגרות לראי"ה, אגרת יט, ומובא כאן משם. המשכו של המכתב פורסם בעיתון החרות, ראו בהערה הבאה.

דרבנן יעשו אחב"י [אחינו בני ישראל] בעצמם וכפסקו של הרב דקאוונא ז"ל אבל<sup>2</sup> מה אעשה ושכנגדי חלוק ממני הגרש"ס זקן ההוראה שליט"א איננו רוצה כלל להשיב, ולוא יסכים הוא ועוד איזה רבנים הייתי מן המתירין בפומבי ואינני רואה עתה מה להחמיר בזה, ואם גם נחמיר עליהם לעשות כל המלאכה ע"י עכו"ם לא ידברו ע"ז [על זה] ויקבלו באהבה אך מה נעשה כי רבה השערוריה מאד. וכיוצא באלה: הוא הגריל"ד ז"ל הי' צדיק וגאון קדוש נשגב ותמימתו עלתה למעלה ראש, וכמובן לא חסרו סביבותיו רמאים קנאים וצבועים וכל מי שרצו לרודפו הוציאו עליו קול כי רוצה הוא בתקנת השקאלעס [= בתי הספר] או ללמוד כתב ולשון לעז, ודי בכך לרדוף אותו עד חרמה לחרום ולנדודת וכו' וכו' אבל הגרש"ס שיחי' לא כן עמדו והוא כרבני ליטא שיחיו ומזה רבתה השערוריה מאד מאד לא ישוער ולא ניתן לכתוב הכל.

וזאת תשובתי ע"ד [על דבר] בית האוצר של חזאנאוויטש הס מלהזכיר גם השם הזה, וחלילה לשאול ספר משם, ואף כי לילך לשם, ומי יודע מה הוא שם!!!

אשתקד נמנו שלשה שובים לפרושים חדשים מופלגים גדולים ויר"א [ויראי אלוקים] והי' [ה] זה מאשר רצו להחלק מהחסידיים, הרבה לדבר מזה אך לא פה המקום, ובחנתים ומצאתים עצהיו"ט [על צד היותר טוב] אך יצא קול על אחד שהיו [שהי'] לו ספר שאול מהביבליאטיק וזה די לאסור שחיתתו לעולם, אף כי לא הוגבה עדות ע"ז כלל, והוא מהאברכים הלומדים בישיבת עה"ח [עץ החיים]. אך מי יעמוד נגד קנאים כאלו אולם לא הועילו כלום והוא שו"ב טוב אצלו וכו' וכו'.

אלי' דוד בהגאון מו"ר בנימין ז"ל ראבינאוויץ תאומים

## ב. מכתב מקיץ תרס"ב<sup>3</sup>

אמנם ענין השביעית ימרר רוחי עד מאד כי לא מצאתי טוב לפני משתיקה בזה שלא לאמר לא אסור ול"ה [לא היתר]. הן כתר"ה [כבוד תורתו הרם] נ"י צדק מאד במכתבו כי מה לי להשגיח על אחרים וכו' אבל לוא יהיה פה או אז יראה כי לא כאשר

2. באגרות לרא"ה מסתימת ההעתקה במילה: "אבל", ובהערה צוין: המשך האגרת חסר. בעיתון החרות, כ"א באב תר"ע (26.8.1910), עמ' 1, סביב הפולמוס על היתרו של הרא"ה קוק בשמיטת תר"ע, הובא חלק ממכתב של האדר"ת, והקטע מתחיל במילה: אבל. ברור מנוסח הדברים ומתוכנם שפסקה זו היא המשך המכתב הנזכר. מסתבר שהמילה "אבל", הופיעה בשולי העמוד הראשון, כפתיח לעמוד הבא כמקובל, ועמוד זה היה חסר לפני עורכי אגרות לרא"ה ועמד לפני עורכי עיתון החרות.

3. קטע מכתב זה, העוסק בסוגיית שמיטת תרס"ג, הובא בהשמטות, אצל רבינוביץ-תאומים, אגרות האדר"ת, אגרת י', והועתק משם אצל קוק, אגרות חמדה, עמ' 225-226. נוסח מלא של הקטע פורסם בעיתון החרות, שם, כשהמערכת מציינת ש"גוף הכתב יד יכולים לראות ע"י המערכת". מסתבר ממילא שכתב היד היה ברשותו של הרא"ה קוק. הקטע מובא כאן בשלמותו כפי שהופיע בעיתון החרות, בתוספת הגהות העתקה קלות, לפי הנדפס באגרות האדר"ת, והודגשו בו המשפטים שהושמטו בהדפסת הקטע באגרות האדר"ת. בנו של הרא"ה קוק, הרב צבי יהודה הכהן קוק, ציטט פסקה מסוף המכתב, במאמר שכתב על האדר"ת, והזכיר אגב אורחא שהנמען היה אביו, הרא"ה קוק (ראו הצופה, כ"ג בניסן תש"ה (6.4.1945), עמ' 4). כפי שיובהר להלן מסתבר שהמכתב נכתב בחודש אב תרס"ב.

ידמה הוא כן. א"א [אי אפשר] לעשות כמו שנחשוב, הן בנקל לנו להורות ככל המקילים, אבל מלבד שבאמת יראתי להעמיד הדין על דעתי השפלה עוד מתפחד אני כי היכי דלא לצווחי בי ויקראוני יוסף שריא' ובפרט שהישיש שילאוי"ט [שיחיה לאורך ימים טובים] עומד מנגד ולכל לראש ישיב כי לא ישאלו ממנו בעניין השביעית, ומעריצי הגריל"ד ז"ל כפתן חרש יאטימו אזניהם וכבר בימי חנוכה נחר גרוני להתוכח אתם ע"ד [על דבר] פסק של המבי"ט ומהרי"ט ופאה"ש [ופאת השולחן] להתיר בהבלעה אף כי הרה"ג דיפו זצ"ל והרב דפ"ת [דפתח תקוה] ועוד שיחיו מעידים מפורש שבשמיטה הקודמת הסכים הגריל"ד לזה והרש"ס נ"י הראה בעצמו להם את המהרי"ט. ואותם בני צרויה הנלהבים קשים ממני וחלילה לי להמשיך עלי דבתם, כי גם הגריל"ד ז"ל סבל באחרית ימיו מהם ל"ע<sup>5</sup>. [לא נתן לכתוב את אשר ידענו פה מכל הנעשה ונשמע, ובפרט כי עוד בעלי אגרופין של הח' [רדים] קיימת ואתמול היה אצלי הר"ד בנו של הגרש"ז מלובלין ז"ל<sup>6</sup> וא"ל [ואמר

4. ראו בבלי עבודה זרה לו ע"א. ובהעתיקה שם נכתב בטעות: הסף שריא.

5. על תיאור הדברים חזר האדר"ת בכמה וכמה מכתבים נוספים. במכתב לרב נפתלי הרץ הלוי, בחורף תרס"ב: "דבר אשר נדברנו להתיר בהבלעה כהוראת המבי"ט והמהרי"ט ואחריהם הפאה"ש [הפאת השולחן] ז"ל, והנה היינו בצוותא חדא עם רבנים מובהקים וכמעט הסכימו על ידי, ושוב נתפרסם בעיר ומגרשיה] והנה רעש גדול הרב דובראוונא ועמו הרב ר' מענדיל מונעשטער נ"י ועוד אחדים וטבלא גדולה בידהם חתום מהגריל"ד ז"ל (ויבדל לחיים טו"א [טובים וארוכים] הגרש"ס נ"י) ועליהם צבא חתומים רבנים ובע"ב [ובעלי בתים] שאין לעשות גם ע"י נכרי שום עבודה בשום הוראת היתר בעולם, והראתי להם מכתב כבודו אשר משמעו שהגריל"ד הסכים להתיר האב ובנו זצ"ל, אך נחיתנא לסיפה והנה באמת לא זכר שמו על ההוראה הזאת ובכן עמדו מנגד לאמר שלא היתיר כלל בשנת תרנ"ו ואח"ז [ואחרי זה] בא גם הרה"ג ר"ח זאנענפעלד נ"י אשר גם הוא מהחתומים שמה ואחרי העיון השיב שאין הסכמת הטבלא שייכת כלל להתרם של הגאונים האלו" (הלוי, הוראות שעה, עמ' קכא); במכתב נוסף לרא"ה קוק, מכ' באדר תרס"ב: "עגמ"נ [עגמת נפש] הרבה יש לי מענין השמיטה, שקודם החנוכה ה' פה המ"ץ ממושב פתח תקוה ובעה"ב [בעל הבית] נכבד מקולניא אחרת והפצירוני להקל להם ע"י הוראת המבי"ט והמהרי"ט בהבלעה, וכ"פ [וכן פסק] הפאת השולחן. ואם כי כבר היא שנה הששית, אבל ההפסד לא יתואר, אינו משום חיי נפש של האכרים, אשר גם כן יעלו ליותר מש' בתי אבות ה"ו, רק פשוטו כמשמעו שכל הישוב ח"ו יתבטל לגמרי באין שום שם וזכר לו חלילה. והגאבד"ק יפו נ"י כ[תב] לי שכבר הורה הגריל"ד ז"ל בהשמיטה שפנ"ג [ה] לסמוך עליהם, ואמר שמי שיסמוך עליהם מי יוכל למחות בידו, וכן נעשה. וג"א [וגם אני] השבתי ג"כ [גם כן] בפשטות כבר הורו. ודעתי עתה שונה הרבה מבשנ' [ת] תרנ"ו, שאז נתווכחתי הרבה בדובעל"ן עם הגאבד"ק ביאליסטאק, יבדילנו ד' לחייטו"א [לחיים טובים וארוכים]. אבל עתה הרבה הרבה נשתנו. אבל חברו עלי מחסידי הגריל"ד ז"ל, שלא ידעו רק מה שיצא לאסור בש' [נת] תרמ"ט למגדר מילתא נגד הפושעים שרצו ממש לעקור מצות שביעית, וסמכו ע"ד הגר"א ז"ל, ואם כי הרבתי לדבר בהאסיפה שעשיתי בביתי, כי לע"ע [לעת עתה] גם הוא ה' מתיר, וכמו שהרב דיפו כ[תב] לי שהתיר לו. - הם באחת אינם מאמינים לו, ואין להם אלא מה שהביאו טבלא חתומה בחותמו ועל"י [ה] כעשרים רבנים ומפולגים שלא להתיר גם ע"י א"י [אינו הודין] בשום דבר רק לאוקמי אילנא, ובכן נסתם הפתח, ואם שהישוב חרב ח"ו וש' בתי אבות שומרי תורה ותורמים [ותורמים ומעשרות] א"ל [אין להם] במה לחיות זה אין דאגתם. ואני קראתי עליהם מש"כ [מה שכתוב] בחו"מ [בחושן משפט] בשלו יכול לקדש ש"ש [שם שמים] ולא בש"א [בשל אחרים] והגרש"ס נ"י אף שאז [תרנ"ו] התיר, עתה יאמר שא"א [שאי אפשר] לו לומר דבר. ולזאת השבתי שלא אומר בזה מאומה, ורק כל מה שיודעים מהגריל"ד ז"ל שהתיר לא ישגחו כלל על המחמירים" (קוק, אגרות הראיה, א, נוספות, אגרת ט, ובשינויי העתקה קלים ב: רבינוביץ-תאומים, אגרות האדר"ת, אגרת ט); במכתב לנמען לא ידוע מקיץ תרס"ב: "ובימי החנוכה העבר היו אצלי איזה נכבדים מהמושבות עם מכתב מההר"ג ז"ל הנזכר כי דן לפני הגריל"ד ז"ל להתיר למכור בהבלעת שנת השביעית, וכמש"כ בשו"ת מבי"ט ומהרי"ט בנו ואחריהם הסכים גם הגאון פאת השולחן [...] וכמעט הסכים גם לזה, באופן שלא מחה ביד מי שיעשה כן" (רבינוביץ-תאומים, היתר, עמ' לג).

6. הרב דוב בער פרדקין, בנו של הרב שניאור זלמן פרדקין בעל ה'תורת חסד' מלובלין. הרב שניאור זלמן פרדקין נפטר בה' בניסן תרס"ב.

[לי] בשם אביו כי הח' [רדים] בפה הם גרועים הרבה מבחו"ל וקראם שדים וכי הם הסיתו ופתו אותו בע"כ [בעל כרחו] וכו' ואשר על כל אלה הוסכם בלבי להשיב לכל שואל כי כמו שעשו בשמיטה הקודמת כן יעשו גם עתה ואני איני רוצה לדעת כלל מזה, ואם שהוא נגד כבודי אשר ב"ה [ברוך ה'] גדול שמי בפה גם אצל הספרדים וכל המפלגות הרבות של אחינו שבפע"ק יצ"ו, אבל כבר אחז"ל מוטב שאקרא וכו' ואל אהי' שעה א' וכו' ומי יודע איזה מחלוקת יוכל לצמוח מזה ואין קץ למעשה אנשי רע ל"ע [לא עלינו]. והרש"ס שיחי' כרוב זקנותו לאוי"ט כן פקחותו לתמהון הכל ולכן איננו מתערב גם הוא.

הרה"ג המנוח דיפו זצ"ל כבר סדר לחתנו הרב הדומ"ץ ביפו איך לעשות גם בשמיטה הזאת הכל כמו שעשה בשלפניו ואיזה ימים קודם פטירתו מסר לבנו שיחי' ד"ז [דבר זה] ואני מה כי אבוא לחדש בזה אם להקל אם להחמיר וכן יעצוני הגאון דשאול והגאון דקרלין שיחי' לאוי"ט לבלי התערב בזה מאומה כי אם כפי ההתרים שלהם ובמה שונה השביעית הזאת מבהקודמת? וזה איזה שבועות<sup>7</sup> באו אלי בעלי מושבות עקרון וקוסטינא, שלהם יש שדות ולא כרמים, ושאלו איך יעשו, ושאלתי מה הי' אז והשיבוני כפי שהורה להם הרב דיפו ז"ל כן עשו, והשיבותים יעשו כן גם עתה ואני אין או"ל [אומר להם] דבר, אך הפצירו בי לכתוב לחתן הרב הד"ץ שיעשה כן, ולא נענתי להם רק שלחתי דברי ע"י איש עתי במלות ספורות להגיד לו כי אינני אומר לו שום דבר רק אם יש הוראה בידו מהשמיטה הקודמת הלא ידע את אשר לפניו ואני מסולק מזה לגמרי והם פחדו שמא ישלחו מפה איסור ע"ז אח"כ. ע"ז הבטחתים שלא נעשה כן. והנה הכשר היקב שברל"צ הוא עומד ת"י [תחת ידי] הרב דיפו אשר הוא הי' משגיח ומפקח הרבה על כל המושבות ביתר שאת, ועתה כמאז בנו הוא השומר שם בכל הענינים. אולם להיקב מהיין החדש שעושים עתה מענבי שנה זו שנת מעשר עני ידרשו ממני ליסע שמה ולהפריש בעצמי התרומ"ע ולתת עליהם תעודתי כי הכל כדת ש"ת [של תורה] והבטחתים אמנם יהי' זאת בערך סוף חדש אלול הבעל"ט איד"ש [הבא עלינו לטובה אם ירצה ה'].<sup>8</sup> וכבר קבלתי מכתבים וגם רבים מיראי ד' מקולוניות שיעצוני ליקח ההשגחה של המושבות תח"י [תחת ידי] ובזה נוכל להנהיג שיתנהגו ע"פ התורה וכו' ובאמת המכשלה הזאת שהלכו באיזו מושבות בדרך רחוקה הייתה ביד רבני ירושלים אז שהם התרחקו מהם ולא זכרום ולא פקדום ואני לא כן עמדי מאז באתי לפה כלתה נפשי לראותם וכ"פ [וכמה פעמים] נזכרתי במאמר המבהיל מתנא דבי אליהו רבא פ"א המחריד לב ונפש וכו' וכו'

אלי' דוד בהגאון מו"א בנימן ז"ל

ראבינאוויץ תאומים

7. מהדיווח בעיתון השקפה, מיום שישי, כ"ז בתמוז תרס"ב (1.8.1902), עמ' 204, עולה שהביקור היה בשבוע בו יצא העיתון, ככל הנראה בין כ"ד-כ"ט תמוז. מכאן נראה שהמכתב נכתב במהלך חודש אב.  
8. בין י"ג לט"ז באלול ביקר האדר"ת בראשון לציון. ב"ד באלול ביקר ביקב והפריש שם את התרומות והמעשרות. ראו השקפה, י"ז באלול תרס"ב (19.9.1902), עמ' 258; כ"ד באלול (26.9.1902), עמ' 263-264.